УДК 518.83:86

МЕТОД РОЗРАХУНКУ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ІНСТИТУТІВ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ В УКРАЇНІ

Нікіфорова Л.О., к.е.н., старший викладач, ВНТУ
Дворніков М.Є., доцент, ВНТУ
Шиян А.А., к.ф.-м.н., доцент, ВНТУ

Поставлена задача про фінансово-економічну ефективність дозвільного та реєстраційного інститутів державного регулювання в Україні в умовах ринкової економіки. В рамках теоретико-ігрової моделі за умов оптимізації фінансових результатів діяльності підприємства показано, що державне регулювання завжди зменшує кількість вироблених товарів (послуг). Звернено увагу, що є товари (послуги), випуск яких, з точки зору довготривалого зростання добробуту населення, повинен бути менший, аніж це встановлюється рівновагою ринку. На прикладі житлового будівництва показано, що державне регулювання повинне бути відмінено, але тільки за умови виконання наведених у статті вимог.

Ключові слова: ефективність економіки, теорія ігор, моделювання, рівновага Неша, суспільний добробут.

ВСТУП

Збільшення ВВП є основною задачею діяльності держави при управлінні економікою з метою економічного зростання. При цьому необхідно враховувати, що ринкова економіка суттєво відрізняється від командної економіки радянського типу, рецидиви якої все ще залишаються в Україні на інституціональному рівні.

Виявлення тих інституціональних особливостей управління економікою України, які заважають економічному зростанню, є задачею, яка має високий рівень актуальності в науковому плані та важливості в плані практичного застосування.

Економічне зростання має своїми причинами управління капіталом, управління технологіями, управління трудовими ресурсами та управління інститутами [1]. Якщо першим трьом аспектам в українській літературі приділялося традиційно велика увага (див., напр., [2]), то вплив інституціонального устрою на економічні процеси почав вивчатися відносно недавно [1, 3, 4].

Разом із тим для України, яка унаслідувала від СРСР велику кількість економічних інститутів передовсім управлінського характеру, вивчення впливу існуючих інститутів та економічне зростання є важливою та своєчасною задачею.

Відомо, що ринкові інститути в деяких випадках є економічно неефективними [5], — більш того, їх вільна, неврегульована діяльність приводить тільки до погіршення ситуації. Однак і занадто високий рівень регулювання ринку також приводить до економічних втрат [1, 4].

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою статті є дослідження фінансово-економічної ефективності діяльності дозвільного та реєстраційного інститутів державного регулювання в умовах ринкової економіки на основі теоретико-ігрового моделювання та оптимізації результатів фінансової діяльності підприємства.

РЕЗУЛЬТАТИ

Розглянемо n підприємств, які займаються однаковою діяльністю. Позначимо через g_i кількість товару, яку випускає і-те підприємство. Загальна кількість товару, випущена всіма підприємствами, складає $G = g_1 + g_2 + \ldots + g_i + \ldots + g_n$. Затрати на виготовлення та просування одиниці товару складають с незалежно від кількості випущеного товару. Корисність (функція виграшу, функція корисності) для підприємства при наявності на ринку G одиниць товару складає v(G). Підприємства одночасно вирішують, скільки товару кожне із них буде випускати на майбутній період часу.

Фінансові результати від діяльності і-того підприємства є такими (тобто виграш підприємства можна записати так, — за термінологією теорії ігор [5]).

$$g_i \times v(g_1 + g_2 + \ldots + g_n) - c \times g_i = g_i \times v(g_i + G_{-i}) - c \times g_i = 0 \qquad (1)$$

Тут через G_{-i} позначена сума всіх одиниць товару, які випустили інші підприємства (тобто всі інші, окрім і-того підприємства).

Розглянемо два випадки рішення запропонованої теоретико-ігрової моделі.

Перший випадок — це рівновага Неша, яка відповідає ситуації відсутності державного регулювання (тобто умовам, коли державне регулювання зводиться лише до реєстраційної функції).

За цієї умови і-тий гравець (і-те підприємство) повинен знаходити максимум виразу (1) за умови, що всі інші гравці вибирають рішення, які відповідають рівновазі Неша. Позначаючи рішення символом «*», після диференціювання та прирівняння нулю похідної, отримаємо умову для кількості одиниць товару, які в рівновазі Неша випускає і-те підприємство.

$$v(g^*_i + G^*_{-i}) + g^*_i \cdot v'(g^*_i + G^*_{-i}) - c = 0 \qquad (2)$$

Просумуємо рівність (2) для всіх n підприємств, а результат поділимо на n. Отримаємо такий вираз.

$$v(G^*) + \frac{G^* \times v'(G^*)}{n} - c = 0 \quad (3)$$

Другий випадок — функціонування інституту державного регулювання дозвільного характеру. Це означає, що нас цікавить та загальна кількість одиниць товару, яка буде випущена на ринок у тому випадку, коли всі підприємства належіть єдиному власнику. Або, що теж саме, коли величину випуск кількості товару регулює держава (звичайно ж, «захищаючи інтереси громадян»).

Таким чином, спільнота вирішує таку задачу оптимізації.

$$G_m = \arg\max_G G \times v(G) - c \times G \quad (4)$$

Рішення цієї задачі має такий вигляд.

$$v(G_m) + G_m \times v'(G_m) - c = 0 \quad (5)$$

Щоб визначити, за якого випадку випускається більше товару, віднімемо (5) від (3). В результаті отримаємо таке співвідношення.

$$v(G^*) - v(G_m) = G_m \times v'(G_m) - \frac{G^* \times v'(G^*)}{n} \quad (6)$$

Для визначення співвідношення між G* та G_m розглянемо два випадки.

Перший випадок — це очевидна для кожного товару умова спадаючої корисності для одиниці товару [5], яка приводить до умови $v'(G)<0$ на функцію корисності. Тоді, за умови наявність на ринку великої кількості підприємств, неважко побачити, що виконується така нерівність.

$$v(G^*) < v(G_m) \quad (7)$$

Внаслідок того, що функція v(G) за виконання першої умови є спадаючою, приходимо до висновку, що для цього випадку виконується нерівність $G^* > G_m$. Іншими словами, випуск товару за умов рівноваги Неша є більшим за кількість товару, яка буде випущена за умови державного регулювання.

Другий випадок — це умова зростаючої корисності для одиниці товару. Цей випадок характерний для умови, коли товар є дефіцитним на ринку України.

Прикладом такої ситуації може слугувати житлове будівництво в Україні, коли квартири були дорогими, але витрати на їх утримання були дуже малі. Тоді вигідно було скуповувати квартири та віддавати їх потім у найм, — особливо у великих містах. Так народився навіть прошарок населення, для яких така рента була єдиним джерелом доходу.

В цьому випадку умові на функцію корисності буде мати протилежний першому випадку знак: $v'(G)>0$. тобто функція корисності буде зростаючою функцією. Тоді за умови наявності на ринку великої кількості підприємств приходимо до такої нерівності.

$$v(G^*) > v(G_m) \quad (8)$$

Враховуючи, що в нерівності (8) функція v(G) є зростаючою, отримаємо на кількість товару таку нерівність: $G^* > G_m$. Як бачимо, і в цьому випадку випуск товару за умов рівноваги Неша є більшим за кількість товару, яка буде випущена за умови державного регулювання.

Наведемо фінансово-економічну інтерпретацію результатів, отриманих і рамках розглянутої теоретико-ігрової моделі.

Економіка працює для того, щоб задовольняти потреби людей. Із проведеного розгляду випливає, що державне регулювання призводить до меншого випуску товарів, аніж ринкове регулювання. Це означає, що інституціональний розвиток економіки України повинен здійснюватися у напрямку зменшення впливу держави на ринок та у напрямку зменшення кількості регулятивних процедур.

Приклади з економічної історії України надають велику кількість підтверджень отриманим результатам. Спроби державного регулювання у сфері випуску м'ясо-молочної продукції, цукру, круп (наприклад, гречки) тощо, — і завжди це приводило до зменшення кількісних показників випуску продукції.

Також ті сфери економічної діяльності, в яких рівень державного регулювання був високим, завжди демонстрували значно менший випуск, аніж який міг бути.

Для прикладу розглянемо галузь житлового будівництва. Ця галузь є, мабуть, однією із найбільш «зарегульованих» в Україні: велика кількість державних та регіональних інстанцій, велика кількість документів дозвільного характеру супроводжують житлове будівництво від початку будівництва і до здачі будинку включно. Однак навіть за умови, що ціна квартири в Києві та обласних центрах часто перевищувала ціну рівновеликих квартир у столицях економічно розвинених країн, — навіть за цих умов кількісні показники були значно меншими, аніж в 1990 році, коли Україна мала набагато більше прав щодо житлового будівництва. Так, у «найкращому» 2008 році обсяг будівництва склав менше 60% обсягів 1990 року, причому понад половину всього обсягу приходиться на 7 регіонів України: м. Київ, Київську, Одеську, Харківську, Львівську, Івано-Франківську області та Автономну Республіку Крим [6].

Наведемо рекомендації з використання отриманих в статті результатів для управління розвитком цієї галузі. Перш за все відмітимо, що далеко не завжди зростання випуску товару є потрібним. Наприклад, коли для випуску товару використовуються ресурси, які складають спільну власність населення України, і притому обсяг

цих ресурсів є обмеженим — тоді для такої діяльності державне регулювання є потрібним. Власне, це є добре відомим в закономірностями ринкової економіки [5, 7].

Проте органи державного управління в Україні, здається хочуть на долі власного народу переконатися, що «економічні закони — працюють!». Протягом багатьох років державному регулюванню підлягає саме та економічна діяльність, яку, за теорією (див. також наведені вище результати), регулювати не потрібно. І навпаки: ту діяльність, яка повинна підлягти регулюванню, наша держава не регулює. Приклади наведено вище (можна ще привести приклади: ринок нових автомобілів, ринок робочих місць для малого бізнесу тощо)

Розглянемо в якості прикладу зміни, які потрібно впровадити на ринку житлового будівництва. Ці зміни випливають із наведеної вище моделі, і тому наведемо лише їх короткий виклад.

Перш за все, для збільшення будівництва кількості квартир в Україні, потрібно «відпустити» будівельні підприємства у «вільне плавання». Але це зовсім не означає, що необхідно усунути державне регулювання повністю. Паралельно із зменшенням регулятивних процедур, держава повинна створити нові «правила гри» для будівельних підприємств. Це повинні бути передовсім такі вимоги.

1. Зобов'язати будівельні підприємства страхувати будинки від недоробок у спеціальних страхових фірмах.
2. Зобов'язати будівельні підприємства упорядковувати прилеглу територію та вкладати кошти у розвиток інфраструктури населеного пункту.
3. Зобов'язати квартировласників створювати об'єднання власників, яке буде зобов'язане утримувати як сам будинок, так і прилеглу територію.
4. Зобов'язати будівельні підприємства надавати об'єднанню квартировласників: всю документацію (технічну та організаційну) на будинок (включаючи комунікації) ще на рівні продажу першої квартири, проект витрат на підтримку будинку та прилеглої території у належному стані, гарантійні зобов'язання на …. років, проект здійснення капітального ремонту та витрат на нього.

Ці вимоги випливають із того, що житлове будівництво використовує суспільний ресурс та суспільне благо: це, передовсім. територія населеного пункту, водогін та каналізація, електричні мережі, дороги тощо. А саме ця діяльність підприємств і повинна регулюватися державою.

Відмітимо, що ігнорування необхідності регулювання доступу будівельних підприємств до суспільного блага закладає умови для подальшого суспільного вибуху: як свідчать результати наведеної моделі, ці ресурси пере-використовуються.

Суспільство (а точніше — громадяни), по суті, при цьому додатково фінансує будівельні підприємства двічі:

1) будівельні підприємства не вкладають кошти у відновлення суспільного блага (водогін та каналізація, електричні мережі, дороги тощо), — відповідно, ці підприємства отримують додаткову ренту (ефект «безбілетника» [5]);
2) суспільство, а точніше, громадяни із бюджету населеного пункту (що наповнюється із податків, які сплачують громадяни) змушене буде відновлювати суспільне благо, — а будівельні підприємства в цьому процесу вже приймати участі не будуть.

Фактично, за описаним механізмом здійснюється перерозподіл податків на користь додаткового фінансування будівельних підприємств. Це, до речі, призводить до втрат Державного Бюджету України.

Таким чином, фінансові результати діяльності будівельної галузі будуть критичним чином залежати від тих економічних інститутів, які будуть вибрані Україною.

ВИСНОВКИ

1. Поставлена задача про фінансово-економічну ефективність дозвільного та реєстраційного інститутів державного регулювання в Україні в умовах ринкової економіки.
2. В рамках теоретико-ігрової моделі за умов оптимізації фінансових результатів діяльності підприємства показано, що державне регулювання завжди зменшує кількість вироблених товарів (послуг).
3. Звернено увагу, що є товари (послуги), випуск яких, з точки зору довготривалого зростання добробуту населення, повинен бути менший, аніж це встановлюється рівновагою ринку.
4. На прикладі житлового будівництва показано, що державне регулювання повинне бути відмінено, але тільки за умови виконання наведених у статті вимог.

ЛІТЕРАТУРА

1. Acemoglu D. Introduction to Modern Economic Growth / D. Acemoglu. — Princeton: Princeton University Press, 2009. — 1072 p.
2. Економічна теорія: Політекономія: підручник / За ред. В.Д. Базилевича. — К.: Знання-Прес, 2007. — 719 с.
3. Acemoglu D.A Theory of Political Transitions / D. Acemoglu, J.A. Robinson // American Economic Review. — 2001. — V.91(4). — P. 938–963.
4. Acemoglu D. Economic Origins of Dictatorship and Democracy / D. Acemoglu, J.A. Robinson. — Cambridge: Cambridge University Press, 2006. — 416 p.
5. Mas-Collel A. Microeconomic Theory / A. Mas-Collel, M.D. Whinston, J.R. Green. — Oxford: Oxford University Press, 1995. — 977 p.
6. Економіка України. — [Електронний ресурс] — Режим доступу: http://uk.wikipedia.org/wiki/Економіка _України — інформація з екрану.
7. Шиян А.А. Управління розвитком соціально-економічних систем. Теорія ігор: основи та застосування в економіці та менеджменті / А.А. Шиян. — Вінниця: ВНТУ, 2010. — 162 с.